অধ্যায় ৮ ঃ ভাৰতীয় সমাজত নাৰী

অধ্যায় গাঁথনি

৮.১ ঃ উদ্দেশ্য

৮.২ ঃ পৰিচয়

৮.৩ ঃ প্ৰাচীন ভাৰতৰ নাৰী ঃ বৈদিক, উত্তৰ-বৈদিক আৰু বৌদ্ধ যুগ

৮.৪ ঃ মধ্যযুগৰ ভাৰতত নাৰী

৮.৫ ঃ সংস্কাৰ আন্দোলন আৰু স্বাধীনতা আন্দোলনৰ সময়ছোৱাত নাৰী

৮.৬ ঃ বিভিন্ন যুগৰ লিংগকেন্দ্ৰিক সম্পৰ্ক

৮.৭ ঃ নাৰী সবলীকৰণ

৮.৮ ঃ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৮.৯ ঃ অধিক জানিবলৈ

৮.১০ ঃ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

৮.১১ ঃ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৮.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- বিভিন্ন যুগত ভাৰতীয় নাৰীৰ সামাজিক প্ৰস্থিতি আৰু অৱস্থাৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।
- নাৰীয়ে সীমিত মনোযোগৰ ভিতৰতে কেনেদৰে নিজৰ অস্তিত্ব গঢ়ি তুলিছে সেয়া বুজি পাব।
- সংস্কাৰ প্ৰক্ৰিয়াত নিজকে জড়িত কৰিবলৈ ভাৰতীয় নাৰী কোনবোৰ কাৰ্যত লিপ্ত হৈছিল সেয়া আলোচনা কৰিব পাৰিব।
- সতী, জৌহৰ, বাল্য বিবাহ আদি প্ৰথাৰ বিষয়ে জানিব আৰু বুজিব পাৰিব।
- স্বাধীনতা সংগ্ৰামত সক্ৰিয়ভাৱে জড়িত থকা বিখ্যাত আৰু জনপ্ৰিয় ভাৰতীয় নেত্ৰীসকলৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।

৮.২ পৰিচয়

ভাৰতীয় সমাজত নাৰীৰ স্থান পুৰুষতকৈ তলত বুলি ধৰা হয়। কিন্তু সমাজ এখন বৰ্তি থাকিবলৈ পুৰুষ আৰু নাৰী দুয়োটা উপাদানেই সমানে গুৰুত্বপূৰ্ণ। পুৰুষ আৰু নাৰী একেটা মুদ্ৰাৰে ইপিঠি-সিপিঠি। জৱাহৰলাল নেহৰুৱে কৈছিল যে ল'ৰা এটাক শিক্ষা লাভৰ সুবিধা দিয়া মানে হ'ল মাত্ৰ এজন মানুহক শিক্ষা দিয়া। কিন্তু ছোৱালী এজনীক শিক্ষা লাভৰ সুবিধা দিয়া মানে হ'ল এটা পৰিয়ালক শিক্ষিত কৰি তোলা। ভাৰতীয় সমাজত নাৰীৰ অৱস্থা একেটা বাক্যতে বৰ্ণনা কৰিব পৰা নাযায়। প্ৰাচীন আৰু বৰ্তমান যুগৰ ভাৰতীয় নাৰীৰ বিষয়ে বুজিবলৈ যাওঁতে আন বহুতো কথা বিবেচনা কৰি চাব লাগিব। সময়ৰ সৈতে সমাজ এখনো সলনি হয়। পৰিৱৰ্তিত সময়ৰ সৈতে খাপ খাই ল'ৰৰ বাবেই সমাজখনলৈ পৰিৱৰ্তন আহে। সময়ৰ সৈতে হোৱা সমাজ তথা পাৰিপাৰ্শ্বিকৰ পৰিৱৰ্তন হ'ল সামাজিক বিকাশৰ মৌলিক চৰ্ত।

একেদৰে ভাৰতীয় নাৰীৰ সামাজিক প্ৰস্থিতি আৰু অৱস্থালৈকো প্ৰাচীন যুগৰ পৰা আধুনিক যুগলৈ বহুতো পৰিৱৰ্তন আহিছে। ৰজা-ৰাণীৰ অস্তিত্ব থকা যুগত নাৰীৰ সমস্যা সম্পৰ্কে হোৱা আলোচনাৰ প্ৰমাণ নায়েই বুলিব পাৰি। ভাৰতীয় সমাজ মূলতঃ পিতৃপ্ৰধান। অৰ্থাৎ পৰিয়ালৰ মুৰব্বী সদায় এগৰাকী পুৰুষ। ভাৰতীয় সমাজে সামাজিক ক্ৰমত পৰিয়ালক এটা অতি শক্তিশালী একক বুলি গণ্য কৰে। অৰ্থাৎ প্ৰাচীন কালৰে পৰা আধুনিক যুগলৈকে ভাৰতীয় পৰিয়ালত সবাতোকৈ প্ৰভাৱশালী সদস্যগৰাকী হ'ল পুৰুষ আৰু পৰিয়ালত নাৰীক কম গুৰুত্ব দিয়া হয়। প্ৰাচীন ভাৰততে গাৰ্গী, মৈত্ৰেয়ী, ৰেজিয়া চুলতান, নূৰজাহাঁ, গুলবদন বেগম, ৰাণী লক্ষ্মীবাঈ আদিৰ দৰে বহুতো বিখ্যাত আৰু বিদূষী মহিলা আছিল। ভাৰতীয় ইতিহাসে তেওঁলোকৰ অৱদান আজিও সোঁৱৰে। কিন্তু গভীৰভাৱে অধ্যয়ন কৰিলে আমি দেখিম যে এইসকল মহিলা হয় অভিজাত পৰিয়ালৰ নহয় কোনো ৰাজবংশৰ সদস্যা আছিল। সেই দিশেৰে তেওঁলোকৰ জীৱনৰ আধাৰত আমি এই সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ব নোৱাৰো যে প্ৰাচীন যুগৰ সকলো ভাৰতীয় নাৰীয়েই একোটা মৰ্যাদাপূৰ্ণ সামাজিক প্ৰস্থিতি লাভ কৰিছিল। নাৰীক আজিও পুৰুষৰ সমান বুলি গণ্য কৰা নহয় আৰু নাৰীয়ে আজিলৈকে সম অধিকাৰ লাভৰ বাবে যুঁজি আছে।

ইতিহাসৰ বিভিন্ন পুথিবোৰে কৰা দাবী অনুসৰি বৈদিক যুগত (আনুমানিক ১৫০০-৫০০ খ্ৰীষ্টপূৰ্ব) ভাৰতীয় নাৰীৰ সামাজিক দশা যথেষ্ট উন্নত আছিল। কিন্তু বৈদিক পুথিবোৰৰ ক'তোৱেই নাৰীকো উত্তৰাধিকাৰী সূত্ৰে সম্পত্তিৰ অধিকাৰ অথবা বিধবা মহিলাক পুনৰ্বিবাহৰ অনুমতি দিয়া হৈছিল বুলি উল্লেখ নাই। সেই দিশেৰে বিবেচনা কৰি চালে বৈদিক যুগত নাৰীৰ সামাজিক দশা উন্নত আছিল বুলি কৰা দাবীটোৱে সন্দেহৰ উদ্ৰেক কৰে।

ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলনৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন সামাজিক কাৰ্যকলাপত নাৰীয়ে সক্ৰিয় ভূমিকা পালন কৰিছিল। ইয়াৰ দ্বাৰা এইটোৱেই প্ৰমাণিত হয় যে এই যুগত নাৰী অধিক সচেতন হৈ উঠিছিল। নাৰীকণ্ঠক এই যুগতো দমন কৰা হৈছিল যদিও ভাৰতীয় সমাজত প্ৰচলিত

কিছুমান কু-প্ৰথাৰ সংস্কাৰ কৰিবলৈ এমুঠিমান উদাৰ মনৰ পুৰুষ আগবাঢ়ি আহিছিল। ৰাজা ৰামমোহন ৰায়ৰ নেৰানেপেৰা প্ৰচেষ্টাত লৰ্ড উইলিয়াম বেণ্টিংকে ১৮২৯ চনত সতী প্ৰথাৰ বিলোপ সাধন কৰিছিল।

বিভিন্ন সময়ত ভাৰতৰ নাৰীৰ সামাজিক অৱস্থা উন্নত কৰিবলৈ বহুকেইটা গুৰুত্বপূৰ্ণ সংস্কাৰ সাধন কৰা হৈছিল যদিও নাৰীৰ সম-অধিকাৰৰ ধাৰণাটো তেতিয়াও এক কাল্পনিক বিষয় হৈয়েই আছিল। এই অধ্যায়ত আমি ভাৰতবৰ্ষত নাৰীৰ প্ৰস্থিতি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিম।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ **পিতৃপ্ৰধান সমাজ ব্যৱস্থা বুলিলে কি বুজে?**

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ **বৈদিক যুগৰ গ্ৰন্থবোৰে নাৰী সম্পৰ্কে কি দাবী কৰে?**

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ **সতী প্ৰথা কেতিয়া বিলোপ কৰা হৈছিল?**

.....

.....

৮.৩ প্ৰাচীন ভাৰতৰ নাৰী ঃ বৈদিক, উত্তৰ-বৈদিক আৰু বৌদ্ধ যুগ

মানুহে জনা সকলো ইতিহাসপ্ৰসিদ্ধ সমাজৰে পুৰুষৰ আধিপত্য আৰু নাৰীৰ দমন হ'ল উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্য। ভাৰতীয় সমাজো ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। ভাৰতীয় সমাজবোৰৰ বেছিভাগেই পিতৃপ্ৰধান। সমাজত সমান পদ ব্যৱস্থাৰ প্ৰচলন নাই। সমাজবোৰ পদানুক্ৰম, লিংগ আৰু জাতি-বৰ্ণৰ ভিত্তিত বিভাজিত। হৰপ্পা সভ্যতাৰ পতনৰ পাছত আনুমাণিক ১৫০০-৫০০ খ্ৰীষ্টপূৰ্বৰ কালছোৱাত বৈদিক যুগৰ সূচনা হৈছিল। বৈদিক যুগৰ আগৰ কালছোৱাত নাৰী সম্পৰ্কীয় তথ্যৰ বৰ বিশেষ উল্লেখ দেখা নাযায়। সেই সময়ৰ সমাজবোৰ প্ৰধানতঃ অস্তিত্ব বৰ্তাই ৰখাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল আছিল। সেয়েহে সাধাৰণ নাৰীৰ সামাজিক প্ৰস্থিতি সম্পৰ্কে নিচেই কম উল্লেখ পোৱা যায়। প্ৰাচীন যুগ অধ্যয়ন কৰি পোৱা এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ কথা হ'ল তেতিয়াৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে প্ৰচলিত 'মাতৃ দেৱী'ৰ উপাসনা। যদিও মাতৃ দেৱীৰ উপাসনা কৰা প্ৰথাটো জনপ্ৰিয় আছিল তথাপিও এইসকল দেৱী পুৰুষ দেৱতাবোৰৰ সমান গুৰুত্বপূৰ্ণ নাছিল আৰু দেৱীক দেৱতাতকৈ শ্ৰেষ্ঠ বুলি বিশ্বাস কৰা নহৈছিল। দেৱী উপাসনাৰ প্ৰথা জনপ্ৰিয় আছিল বাবেই প্ৰকৃত নাৰীসকলে সমাজত ক্ষমতা তথা অন্য সা-সুবিধা উপভোগ কৰিবলৈ পাইছিল বুলি

সাধাৰণভাৰে ধৰি লোৱাটো অনুচিত হ'ব। হৰপ্পা সভ্যতাৰ অৱশেষ উদ্ধাৰ হোৱা বহুতো স্থানত বিভিন্ন দেৱীৰ পোৱামাটিৰে নিৰ্মিত মূৰ্তি পোৱা গৈছে। হৰপ্পা সমাজত এই প্ৰথা বহুলভাৱে প্ৰচলিত আছিল। কাৰণ হৰপ্পা সভ্যতাৰ যুগত সমাজবোৰ কৃষিজীৱী আছিল আৰু 'মাতৃদেৱী'ৰ উপাসনা মাটিৰ উৰ্বৰতাৰ সৈতে জড়িত আছিল।

প্ৰাচীন যুগৰ লেখনীবোৰত অভিজাত শ্ৰেণীৰ নাৰীসকলৰ বিষয়ে যথেষ্ট আলোচনা কৰা হৈছিল। কিন্তু সমাজৰ দুখীয়া শ্ৰেণীৰ নাৰীসকলক উপেক্ষা কৰা হৈছিল। ঋক্‌বেদত নাৰীয়ে লিখা উপাসনা গীতবোৰৰ আনুপাতিক হিচাপ তেনেই কম (১০০০ টাৰ ভিতৰত মাত্ৰ ১২-১৫টা)। সেই যুগত নাৰী ঋষিৰ সংখ্যাও আছিল নিচেই কম। অৰ্থাৎ নাৰীয়ে পবিত্ৰ গ্ৰন্থবোৰ অধ্যয়ন কৰাৰ সুযোগ নাপাইছিল বুলিব পাৰি। সমাজত কোনো নাৰী পুৰোহিত নাছিল। কেতিয়াবা যদি কোনো মহিলাই কোনো বলি-বিধানৰ আয়োজন কৰিছিল অথবা তেনে অনুষ্ঠানত ভাগ লৈছিল, তেন্তে তেওঁ সেয়া পতিৰ সলনিহে কৰিছিল। বৈদিক সমাজ সম্পূৰ্ণৰূপে পিতৃপ্ৰধান আছিল। পাৰ্থিৱ সম্পদৰ ওপৰত নাৰীৰ নিয়ন্ত্ৰণ অতি কম আছিল।

বৈদিক যুগত বিভিন্ন ধৰণৰ বিবাহৰ প্ৰচলন আছিল, যেনে— একবিবাহ, বহুস্ত্ৰী বিবাহ আৰু বহুপতি বিবাহ। 'গৃহসূত্ৰ'বোৰে বিবাহৰ ছটা অথবা আঠটা প্ৰকাৰৰ এখন তালিকা দিছিল। তাত নাৰীক বলপূৰ্বক আটক কৰি বিয়া পতাৰ লগতে নাৰীয়ে নিজ পচন্দৰ পুৰুষক স্বামীবৰণ কৰাৰ নিয়ম সন্নিবিষ্ট কৰা আছিল। বহুপতি বিবাহ প্ৰথাতকৈ বহুপত্নী বিবাহ প্ৰথাৰ প্ৰচলন অধিক আছিল। অৰ্থাৎ পুৰুষে একাধিক পত্নী আৰু উপ-পত্নী ৰাখিব পাৰিছিল কিন্তু নাৰীয়ে কেৱল এজন স্বামীহে বৰণ কৰিব পাৰিছিল। প্ৰথম অৱস্থাত লিখা 'ধৰ্মসূত্ৰ'বোৰে বিধবা বিবাহ সমৰ্থন নকৰিছিল। অৱশ্যে এনে সূত্ৰবোৰৰ মতে যদি কোনো বিবাহিতা মহিলাই এক নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ বাবে স্বামীয়ে অপেক্ষা কৰাৰ অন্তত যদি স্বামীয়ে তেনে নাৰীক পৰিত্যাগ কৰে অথবা যদি স্বামী উভতি নাহে, তেন্তে তেওঁ পুনৰ বিবাহত বহিব পাৰে। বিধবা মহিলাই নিজ স্বামীৰ ভ্ৰাতৃৰ সৈতে সহবাস কৰি পুত্ৰ সন্তান জন্ম দিয়াৰ প্ৰথাও প্ৰচলিত আছিল। নাৰীক সাধাৰণতে অতি ঘৰচীয়া চৰিত্ৰৰ বুলি ধৰা হৈছিল। নাৰীৰ একমাত্ৰ কাম আছিল পুত্ৰ সন্তান জন্ম দিয়া। নাৰীয়ে সমাজত অথবা ঘৰত মূৰ তুলি কথা ক'ব নোৱাৰিছিল। নাৰীৰ উত্তৰাধিকাৰীসূত্ৰে সম্পত্তি লাভৰ অধিকাৰ নাছিল। নাৰীয়ে লাভ কৰা একমাত্ৰ অধিকাৰটো আছিল 'স্ত্ৰীধন' নিজৰ হাতত ৰখাৰ অধিকাৰ। বিবাহৰ সময়ত পিতৃ তথা পৰিয়ালৰ অন্য সদস্যৰ পৰা লাভ কৰা উপহাৰবোৰকো 'স্ত্ৰীধন' বোলা হৈছিল। নাৰীয়ে অলংকাৰ, বস্ত্ৰ আৰু অন্য ঘৰুৱা সা-সামগ্ৰী স্ত্ৰীধন হিচাপে লাভ কৰিছিল।

বৈদিক যুগৰ শেষৰ ফালে নাৰীয়ে কৰা অন্য কিছুমান কামৰ উল্লেখ পোৱা যায়। নাৰীয়ে পোহনীয়া জীৱ-জন্তুৰ যত্ন লৈছিল, গাখীৰ খিৱাইছিল আৰু খোৱাপানী মজুত কৰিছিল। সমাজত 'ভয়িত্ৰী' আৰু 'চিৰি' (শিপিনী), পেশাকাৰী (মহিলা সূচিকৰ্মী), বিদালকাৰী (বাঁহ ফলা মহিলা), ৰাজয়িত্ৰী (মহিলা ৰঞ্জক পদাৰ্থ প্ৰয়োগকাৰী) আৰু উপলাপ্ৰেক্ষিণী (মহিলা খাদ্যশস্য

গুড়ি কৰোঁতা)। ঋক্‌বেদত অপলা নামৰ এগৰাকী নাৰী যোদ্ধাৰ নাম উল্লেখ আছে। তেওঁ কোনো এখন যুদ্ধত ভৰি এখন হেৰুৱাইছিল। মুদ্‌গলিনী আৰু ভদ্ৰীমতী হ'ল বেদত উল্লেখ থকা আন দুগৰাকী যোদ্ধা। বৈদিক যুগৰ গাৰ্গী আৰু মৈত্ৰেয়ী নামৰ বিদুষী মহিলা দুগৰাকীয়ে উপনিষদত বিদগ্ধ মুনিসকলৰ সৈতে দাৰ্শনিক তৰ্কযুদ্ধত লিপ্ত হৈছিল।

- **বৌদ্ধ ধৰ্ম আৰু নাৰী ঃ**

বৌদ্ধ ধৰ্মৰ পৰম লক্ষ্য হ'ল নিৰ্বাণ। ভিক্ষুণী সংঘ স্থাপনৰ লগে লগে নাৰীৰ বাবে নিৰ্বাণ লাভৰ পথ গ্ৰহণ কৰাটো সম্ভৱ হৈ পৰিল। কিন্তু বৌদ্ধ গ্ৰন্থবোৰে আজ্ঞাবহ আৰু বাধ্য নাৰীৰ প্ৰচলিত আদৰ্শটোকে সমৰ্থন কৰে। নাৰীৰ জীৱন স্বামী আৰু পুত্ৰক কেন্দ্ৰ কৰি আৱৰ্তিত হ'ব লাগে বুলি বৌদ্ধ গ্ৰন্থবোৰে মত দাঙি ধৰে। নাৰীক আনকি বিষাক্ত সাপ আৰু অগ্নিৰ সৈতে তুলনা কৰা হৈছে। ইয়াৰ দ্বাৰা ভিক্ষুসকলক নাৰীৰ পৰা আঁতৰি থাকি তেওঁলোকৰ ব্ৰহ্মচৰ্য ব্ৰতৰ পৰা বিচলিত নহ'বলৈ কোৱা হৈছে। ভিক্ষুণীসকলকো পুৰুষৰ পৰা আঁতৰি থাকিবলৈ কোৱা হৈছে যদিও পুৰুষক কোনো প্ৰাণীৰ সৈতে তুলনা কৰা হোৱা নাই। বৌদ্ধ গ্ৰন্থবোৰে দাবী কৰে যে গৌতম বুদ্ধই নিজে কেতিয়াও ভিক্ষুণী সংঘ স্থাপনৰ পোষকতা কৰা নাছিল। কিন্তু প্ৰধান শিষ্য আনন্দ আৰু পালিতা মাতৃ তথা মাহীয়েক মহাপ্ৰজাপতি গৌতমীৰ নেৰানেপেৰা আগ্ৰহত সন্মতি জনাবলৈ বাধ্য হৈছিল।

বৌদ্ধ সংঘ সকলোৰে বাবে মুকলি নাছিল। গৰ্ভৱতী মহিলা, গাখীৰ খাবলৈ নেৰা সন্তানৰ মাতৃ, কোনো ডেকা ল'ৰাৰ সৈতে সম্পৰ্ক থকা সামাজিক নীতি-নিয়ম নমনা নাৰী আৰু পিতৃ-মাতৃ অথবা স্বামীয়ে সংঘত চামিল হোৱাৰ অনুমতি নিদিয়া নাৰীৰ বাবে সংঘৰ দুৱাৰ বন্ধ আছিল। ভিক্ষুতকৈ ভিক্ষুণীৰ বাবে থকা নীতি-নিয়মৰ তালিকাখন যথেষ্ট দীঘল আছিল। অৱশ্যে ভিক্ষুণী সমাজৰ বহুকেইগৰাকী সদস্যাই বিদুষীৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিছিল। এনে এগৰাকী ভিক্ষুণী আছিল 'ক্ষেমা'। ৰজা পচেন্দি (আনুমাণিক খ্ৰীষ্টপূৰ্ব ষষ্ঠ শতিকা, কোশল ৰাজ্যৰ ৰজা)ৰ সৈতে ক্ষেমাই কৰা আলোচনাই খ্যাতি লাভ কৰিছিল। কথিত আছে যে ৰজা পচেন্দি ক্ষেমাৰ পাণ্ডিত্যত ইমানেই অভিভূত হৈ পৰিছিল যে তেওঁ কথা সামৰাৰ পাছত ৰজাই আসনৰ পৰা থিয় হৈ মূৰ দোৱাইছিল। সেই যুগৰ অন্য জ্ঞানী আৰু বিদুষী ভিক্ষুণী দুগৰাকী হ'ল ধম্মাদিন্না আৰু ভিশাখা। 'থেৰিগাথা' (জ্যেষ্ঠ ভিক্ষুণীৰ পদ) হ'ল ৭২টা কবিতাৰ সংকলন। কবিতাবোৰত থকা মুঠ পদৰ সংখ্যা হ'ল ৫২২টা। কবিতাকেইটা আধ্যাত্মিকতাৰ সৰ্বোচ্চ পৰ্যায়ত উপনীত হোৱা ৭২ গৰাকী বৌদ্ধ ভিক্ষুণীয়ে ৰচনা কৰিছিল বুলি ধৰা হয়। ভিক্ষুণী অথবা উপাসিকা নামেৰে জনাজাত নাৰীসকলে বৌদ্ধ বিহাৰ নিৰ্মাণত প্ৰকাশ্যে আগভাগ লৈছিল আৰু বিপুল পৰিমাণৰ ধন দান কৰিছিল। বৌদ্ধ ধৰ্মত নাৰীৰ ইমান সক্ৰিয় অংশগ্ৰহণ থকা সত্বেও বৌদ্ধ গ্ৰন্থবোৰত ভিক্ষুণী সংঘৰ বৰ বিশেষ উল্লেখ নাই। অৰ্থাৎ বিভিন্ন বৌদ্ধ ধৰ্মীয় কাৰ্যত সক্ৰিয় অৰিহণা যোগোৱাৰ পাছতো বৌদ্ধ যুগত নাৰীয়ে সমাজত প্ৰচলিত ভাৱধাৰা সলনি কৰিব পৰা নাছিল। তেওঁলোকে সমাজে বান্ধি দিয়া নীতি-নিয়মবোৰেই অনুসৰণ কৰিছিল। নাৰীক প্ৰাপ্য স্বাধীনতা দিয়া হোৱা নাছিল।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৪ ঃ **ভাৰতীয় সমাজক ভাগ কৰা উপাদানবোৰ কি কি ?**

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ **প্রাচীন যুগত মাটিৰ উৰ্বৰতাৰ সৈতে জড়িত জনপ্রিয় উপাসনা পন্থাটো কি আছিল ?**

.....

.....

প্রশ্ন নং ৬ ঃ **'থেৰিগাথা' কি ?**

.....

.....

৮.৪ মধ্যযুগৰ ভাৰতত নাৰী

ভাৰতীয় ইতিহাসক তিনিটা যুগত ভাগ কৰা হৈছে— প্রাচীন, মধ্য আৰু আধুনিক যুগ। এই তিনিওটা যুগৰে সমাজবোৰৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক আৰু অর্থনৈতিক দিশত হোৱা প্রগতিৰ ব্যাখ্যা ইতিহাসৰ পৃষ্ঠাত পোৱা যায়। সাধাৰণতে তুর্কসকলৰ ভাৰত আগমনৰ পৰা ভাৰতত বৃটিছ শাসন প্রতিষ্ঠা হোৱাৰ সময়লৈকে মধ্যযুগ বুলি ধৰা হয়। ১২০৬ খ্রীষ্টাব্দৰ পৰা ১৫২৬ খ্রীষ্টাব্দলৈ চুলতানসকলৰ যুগ বুলি কোৱা হয়। ১৫২৬ চনৰ পৰা ভাৰতত বৃটিছ শাসনৰ ভেটি গছ লৈ উঠালৈ এই সময়ছোৱাক মোগল যুগ বোলা হয়।

এই যুগৰ ভাৰতত দুটা প্রধান ধর্ম আছিল— হিন্দু আৰু ইছলাম। মধ্যযুগৰ ভাৰতত শাসনত থকাসকলৰ বেছিভাগেই আছিল ইছলাম ধর্মৰ অনুগামী। এই সময়ছোৱাত ভাৰতীয় সমাজৰ গাঁথনি, আকৃতি আৰু সংস্কৃতিলৈ যথেষ্ট পৰিৱর্তন আহিছিল।

হিন্দু পৰিয়ালবোৰৰ দৰে মুছলমান পৰিয়ালবোৰো পিতৃপ্রধান আছিল। সেয়েহে দুয়োখন সমাজতে মহিলাৰ অৱস্থা একেই আছিল। মুছলমান সমাজত প্রচলিত পর্দা প্রথাই সেই সমাজখনৰ নাৰীৰ অৱস্থা অধিক শোচনীয় কৰি তুলিছিল। মুছলমান নাৰীয়ে নিজ পৰিয়ালত বাদে আন কাৰো সৈতে মিলামিচা কৰিব নোৱাৰিছিল। বেছিভাগ সময় তেওঁলোক ঘৰৰ চাৰিবেৰৰ মাজতে আৱদ্ধ হৈ ৰৈছিল। কোনো কোনো ঠাইত ছোৱালীক প্রাথমিক শিক্ষা ল'বলৈ দিয়া হৈছিল যদিও উচ্চ শিক্ষা গ্রহণৰ অনুমতি দিয়া নহৈছিল।

ৰেজিয়া চুলতান আছিল ইলতুৎমিচৰ কন্যা। পিতৃৰ মৃত্যুৰ পাছত ৰেজিয়া সিংহাসনত বহিছিল। দিল্লীৰ ৰাজসিংহাসনত বহা তেঁৱেই হ'ল একমাত্র মহিলা শাসক। ৰেজিয়া চুলতান সাহসী হোৱাৰ উপৰি শিক্ষিতা, সুদক্ষ অশ্বাৰোহী আৰু তৰোৱাল চলোৱাত নিপুণ আছিল।

মোগল সম্ৰাট বাবৰৰ জীয়ৰী গুলবদন বেগম আছিল এগৰাকী সুকবি। তেওঁ অতি জ্ঞানপিপাসু মহিলা আছিল। তেওঁ লিখা এখন বিখ্যাত গ্ৰন্থ হ'ল চুলতান হুমায়ুঁৰ জীৱনী 'হুমায়ুঁনামা'। হুমায়ুঁৰ শাসনকাল সম্পৰ্কে জনাৰ ই হ'ল এক অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ সমল। এই যুগৰ আন কেইগৰাকীমান প্ৰসিদ্ধ মহিলা কবি হ'ল মীৰা বাঈ, দেৱল ৰাণী, নূৰজাহাঁ আৰু ৰূপমতী।

নূৰজাহাঁ আছিল এগৰাকী অতি প্ৰভাৱশালী মহিলা। তেওঁক মধ্যযুগৰ ইতিহাসৰ সবাতোকৈ প্ৰভাৱশালী মহিলা বুলি কোৱা হয়। দেশ শাসনৰ পৰা আৰম্ভ কৰি স্বামী জাহাংগীৰলৈকে নূৰজাহাঁৰ প্ৰভাৱ মণ্ডল অতি ব্যাপক আছিল। তেওঁ এগৰাকী সংস্কৃতিবান, শিক্ষিতা, বুদ্ধিমতী আৰু প্ৰভুত্ব বিস্তাৰকাৰী মহিলা আছিল। দেশ শাসনৰ সৈতে জড়িত বিষয়বোৰত তেওঁ শক্তিশালী মতামত দাঙি ধৰিছিল।

দক্ষিণ ভাৰতত ৰাজ্য শাসনৰ ক্ষেত্ৰত তাৰা বায়ে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লৈছিল। স্বামী ৰাজাৰাম (শিৱাজীৰ পুত্ৰ আৰু মাৰাঠাসকলৰ ছত্ৰপতি)ৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁ নাবালক সন্তানৰ হৈ অত্যন্ত দক্ষতাৰে মাৰাঠা ৰাজ্য শাসন কৰিছিল। তেওঁ পৰাক্ৰমী মোগল শক্তিক যুদ্ধত পৰাস্ত কৰাৰ লগতে মাৰাঠা ৰাজ্যৰ পৰা আঁতৰত ৰাখিবলৈকো সক্ষম হৈছিল।

মধ্যযুগত বাল্যবিবাহৰ প্ৰচলন আছিল। সমাজে বিশ্বাস কৰিছিল যে ছোৱালী ঋতুমতী হোৱাৰ আগতেই বিয়া দিব লাগে। বিয়াৰ আগতে ঋতুমতী হোৱা ছোৱালীক অশুচি বুলি গণ্য কৰা হৈছিল। আকবৰে নিজৰ ৰাজত্ব কালত ল'ৰা আৰু ছোৱালীৰ বিবাহৰ বয়স ক্ৰমে ১৬ আৰু ১৪ বছৰ ধাৰ্য কৰি আদেশ জাৰি কৰিছিল। সমাজত বহুপত্নী বিবাহ প্ৰথাৰ প্ৰচলন আছিল। মুছলমান সমাজত ই এক বৈধ প্ৰথা আছিল। এই সময়ছোৱাত যৌতুক প্ৰথাৰো প্ৰচলন আছিল। কইনাৰ পিতৃ-মাতৃয়ে দৰাৰ পৰিয়ালক বহুতো উপহাৰ আৰু ধন দিবলগীয়া হৈছিল। ফলত দুখীয়া পৰিয়ালবোৰ কন্যা সন্তানক বিয়া দিবলৈ যাওঁতে বহুতো অসুবিধাৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হৈছিল। মধ্যযুগৰ ভাৰতত সতী প্ৰথাৰো প্ৰচলন আছিল। কিন্তু ই বাধ্যতামূলক নাছিল। ৰাজপুতানা আৰু বিজয়নগৰ ৰাজ্যত এই প্ৰথা প্ৰচলিত আছিল। আকবৰে সতী প্ৰথা বন্ধ কৰিবলৈ চেষ্টা চলাইছিল। তেওঁ আদেশ জাৰি কৰিছিল যে নিজ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে কোনো মহিলাকে মৃত স্বামীৰ চিতাত জাহ যাবলৈ কোনেও বাধ্য কৰাব নোৱাৰিব। ইউৰোপীয় পৰিব্ৰাজক পীছাৰ্টৰ (Peisaert) মতে "এগৰাকী বিধবাক আত্মজাহ দিবলৈ গভৰ্ণৰৰ অনুমতি লাগিছিল। গভৰ্ণৰে মহিলাগৰাকীক তেনে কাৰ্যৰ পৰা বাৰেণ কৰাৰ চেষ্টা চলাইছিল আৰু আন মাহিলী ভাট্টা দিয়াৰ প্ৰস্তাৱো আগবঢ়াইছিল। কেতিয়াবা সতী হ'ব খোজা মহিলাৰ অনুৰোধত সন্তানক ডাঙৰ-দীঘল কৰাৰ স্বাৰ্থত অগ্ৰাহ্য কৰা হৈছিল। কোটৱালসকলক উপযুক্ত উপহাৰ আগবঢ়াই পৰিয়ালবোৰে সাধাৰণতে এই অনুমতি যোগাৰ কৰি লৈছিল।" সম্ৰাট ঔৰংজেবেও ১৬৬৪ খ্ৰীষ্টাব্দত সতী প্ৰথা বন্ধ কৰিব খুজিছিল যদিও তেওঁ এই কাৰ্যত সফল নহ'ল।

এই যুগত গণিকা বৃত্তিৰো বহুল প্ৰচলন আছিল। কিন্তু এই বৃত্তি গ্ৰহণ কৰিব খোজা নাৰীয়ে চৰকাৰৰ পৰা অনুমতি ল'ব লাগিছিল। মোগল ৰজাসকলে বৃহৎ আকাৰৰ হাৰেমৰ তদাৰক

কৰিছিল। দেৱদাসী প্ৰথাৰ অনুশীলন কৰা হৈছিল। কম বয়সীয়া ছোৱালীক গায়িকা আৰু নৰ্ত্তকী হিচাপে ঈশ্বৰৰ নামত মন্দিৰত দান দিয়া হৈছিল। ৰজাই নিজে দেৱদাসী অনুষ্ঠানটোৰ তদাৰক কৰিছিল। ইয়াৰ কাৰণ আছিল দেৱদাসীসকলৰ সেৱাৰ বিনিময়ত জমা হোৱা বিপুল পৰিমাণৰ ৰাজহ।

নাৰীয়ে উত্তৰাধিকাৰীসূত্ৰে কোনো সম্পদৰ ওপৰত কোনো অধিকাৰ লাভ নকৰিছিল। বিবাহ বিচ্ছেদ এক জটিল প্ৰক্ৰিয়া আছিল। পৰ্দা প্ৰথাৰ বহুল প্ৰচলন আছিল। স্বয়ং আকবৰে এই মত পোষণ কৰিছিল যে ওৰণি নোলোৱাকৈ বাটে-পথে আৰু বজাৰত ঘূৰি ফুৰা গাভৰুসকল গণিকা বাস কৰা অঞ্চললৈ যোৱা উচিত আৰু গণিকা বৃত্তি গ্ৰহণ কৰা উচিত। ৰাজপুৰ ৰাজ্যবোৰত ছোৱালীক শিক্ষা লাভৰ অনুমতিৰ লগতে তৰোৱাল চালনা আৰু সমৰ কলাৰ প্ৰশিক্ষণ দিয়া হৈছিল যদিও 'জৌহৰ' (কোনো যুদ্ধত ৰাজপুত ৰাজ্যৰ পৰাজয় হ'লে মহিলাসকলে একেলগে কুঁৱাত জাঁপ দি নাইবা চিতাত জাহ গৈ সতীত্ব অক্ষুণ্ণ ৰখা প্ৰথা) আৰু নৰজাত কন্যা সন্তানৰ হত্যাৰ দৰে কু-প্ৰথাৰো বহুল প্ৰচলন আছিল। সেই দিশৰ পৰা ৰাজপুত সমাজতো মহিলাৰ দশা আন আন সমাজত মহিলাতকৈ উন্নত আছিল বুলি ক'ব পৰা নাযায়।

ভক্তি আন্দোলনৰ সময়ত সমাজত সামান্য পৰিৱৰ্তনৰ ৰেঙণি দেখা পোৱা গৈছিল। এই আন্দোলনত মহিলাসকলেও সক্ৰিয় ভূমিকা লৈছিল। ভালেকেইগৰাকী নাৰীয়ে তেওঁলোকৰ ওপৰত চলা নিষ্ঠুৰ অপৰাধবোৰ মুকলিলৈ সমালোচনা কৰিছিল। তেওঁলোকে সতী, পৰ্দা, কন্যা সন্তান হত্যা, বাল্য বিবাহ, যৌতুক আদিৰ দৰে প্ৰথাবোৰৰ বিৰোধিতা কৰিছিল।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৭ ঃ **চুলতানসকলৰ শাসন কোন চনৰ পৰা কোন চনলৈ চলিছিল ?**

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ ঃ **ৰেজিয়া চুলতান কোন আছিল ?**

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৯ ঃ **বহুপত্নী বিবাহ প্ৰথা মানে কি ?**

.....

.....

প্ৰশ্ন নং১০ ঃ **জৌহৰ কি ?**

.....

.....

৮.৫ সংস্কাৰ আন্দোলন আৰু স্বাধীনতা আন্দোলনৰ সময়ছোৱাত নাৰী

ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলন হ'ল ভাৰতীয় ইতিহাসৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ঘটনা। এই আন্দোলনে সমাজৰ প্ৰতিটো শ্ৰেণীকে সমানে প্ৰভাৱিত কৰিছিল। নাৰীসকলেও স্বাধীনতা আন্দোলনত সক্ৰিয় ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। ১৮৫৭ চনৰ চিপাহী বিদ্ৰোহক স্বাধীনতা লাভৰ বাবে চলা প্ৰথম ৰণ বুলি অভিহিত কৰা হয়। এই বিদ্ৰোহতো নাৰীয়ে সক্ৰিয়ভাৱে অংশগ্ৰহণ কৰিছিল। ঝান্সীৰ ৰাণী লক্ষ্মীবায়ে বৃটিছৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধত অৱতীৰ্ণ হৈ সাহস আৰু বীৰত্বৰ অপূৰ্ব নিদৰ্শন দাঙি ধৰিছিল। ১৮৮৫ চনত ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছ গঠন কৰা হৈছিল। ই এক সৰ্বজনক সামৰি লোৱা সংগঠন আছিল। প্ৰথম অৱস্থাতেই বহুকেইগৰাকী মহিলাই কংগ্ৰেছত যোগদান কৰিছিল। ১৯০৫ চনৰ বংগভংগ আন্দোলনতো বৃহৎ সংখ্যক মহিলাই সক্ৰিয় অংশগ্ৰহণ কৰিছিল। তেওঁলোকে ৰাষ্ট্ৰীয় ন্যাসৰ নামত নিজৰ অলংকাৰ পৰ্যন্ত দান কৰিছিল। ইয়াৰ উপৰি তেওঁলোকে কাপোৰ বৈছিল, অন্য মহিলাক শিক্ষাদান কৰিছিল আৰু যথেষ্টসংখ্যক কবিতা, গীত, প্ৰবন্ধ আদি লিখিছিল। এই সময়ছোৱাৰ দুগৰাকী ৰাজনৈতিকভাৱে সক্ৰিয় মহিলা হ'ল এনি বেচান্ত আৰু সৰোজিনী নাইডু। তেওঁলোকে নাৰী অধিকাৰৰ হকে অহৰহ কাম কৰি গৈছিল। বহুতো নাৰীয়ে তেওঁলোকক নিজৰ আদৰ্শ নাৰী হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছিল। এনি বেচান্তৰ তৎপৰতাত 'দ্য কমনৱেলথ্' আৰু 'দ্য নিউ ইণ্ডিয়া' নামৰ দুখন বাতৰি কাকত প্ৰকাশিত হৈছিল। স্বাধীনতা আন্দোলন, শ্ৰমিক সংঘৰ আন্দোলন আদি সকলোতে মহিলাৰ অংশগ্ৰহণ চকুত পৰা বিধৰ আছিল।

মহাত্মা গান্ধীয়ে নাৰীৰ কল্যাণৰ হকে কাম কৰিছিল। তেওঁ সমাজৰ নীহকূলীয়া লোক, দৰিদ্ৰ শ্ৰেণীটো আৰু অভাৰী লোকৰ হৈও কাম কৰি গৈছিল। তেওঁ পৰ্দা প্ৰথাৰ সমালোচনা কৰিছিল আৰু নাৰীক স্বাধীন হ'বলৈ উৎসাহিত কৰিছিল। দ্বিতীয় অসহযোগ আন্দোলনৰ কালছোৱাত মহিলাৰ অংশগ্ৰহণ অভূতপূৰ্ব ধৰণৰ আছিল।

তনি হাজাৰতকৈও অধিক মহিলাই দীঘলীয়া আৰু কষ্টকৰ শোভাযাত্ৰা, পিকেটিং, মাদক দ্ৰব্য আৰু বিদেশী কাপোৰৰ দোকান ধ্বংস কৰা আদি কাৰ্যত সক্ৰিয়ভাৱে অংশগ্ৰহণ কৰিছিল, লাঠী চাৰ্জ গা পাতি লৈছিল, কাৰাবাস খাটিছিল ইত্যাদি। মহাত্মা গান্ধীয়ে নেতৃত্ব দিয়া সকলো আন্দোলনতে মহিলাসকলে আগভাগ লৈছিল। ১৯২৫ চনত কানপুৰত বহা ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ অধিৱেশনখনৰ সভানেত্ৰী আছিল সৰোজিনী নাইডু।

ঊনবিংশ শতিকাৰ ভাৰতত শিক্ষিত ভাৰতীয়ৰ এনে এটা দলৰ উত্থান ঘটিছিল যিটো দলৰ সদস্যসকলে ভাৰতীয় নাৰীৰ ওপৰত চলা নিষ্ঠুৰতাৰ বিৰুদ্ধে মাত মাতিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। তেওঁলোকে নিজৰ উদাৰবাদী চিন্তা আৰু আচৰণেৰে এনে অমানৱীয় অপৰাধবোৰ বন্ধ কৰাৰ বাবে যৎপৰোনাস্তি চেষ্টা কৰিছিল। সমাজৰ নীহকূলীয়া লোকসকলে ভুগি থকা ধৰ্মীয় বৈষম্যৰ সংশোধন ঘটোৱাৰ উদ্দেশ্যেৰে সংস্কাৰ আন্দোলন আৰম্ভ হৈছিল। পাছলৈ এই আন্দোলনে আন বহুতো বিষয় সামৰি লৈছিল। সংস্কাৰ আন্দোলনৰ সবাতোকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ বাটকটীয়াগৰাকী

আছিল ৰাজা ৰামমোহন ৰায়। আন কেইগৰাকীমান প্ৰখ্যাত সমাজ সংস্কাৰক হ'ল— গোবিন্দ ৰাণাডে, স্বামী দয়ানন্দ সৰস্বতী আৰু ঈশ্বৰ চন্দ্ৰ বিদ্যাসাগৰ। সংস্কাৰ আন্দোলনক ত্বৰান্বিত কৰাত বৃটিছ মিছনেৰীসকলৰ অৱদানো যথেষ্ট গুৰুত্বপূৰ্ণ। মিছনেৰীসকলে হিন্দু ধৰ্মৰ পুৰণিকলীয়া প্ৰথা আৰু পৰম্পৰাবোৰক সমালোচনা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। ফলত শিক্ষিত চামে নিজে সংস্কাৰ সাধন কৰিব খোজা ধৰ্মীয় ৰীতি-নীতি আৰু পৰম্পৰাবোৰক লৈ অধিক সচেতন হৈ পৰিছিল। ৰাম মোহন ৰায়ে সতী প্ৰথা বিলুপ্ত কৰিবলৈ যৎপৰোনাস্তি চেষ্টা কৰিছিল। ঈশ্বৰচন্দ্ৰ বিদ্যাসাগৰৰ প্ৰচেষ্টাৰ ফলস্বৰূপে ১৮৫৬ চনৰ ২০ জুলাই তাৰিখে লৰ্ড ডেলহাউচীয়ে বিধবাৰ পুনৰ্বিবাহ আইনখন গৃহিত কৰিছিল। ৰাণাডে আৰু ডি. কে. কাৰ্ভেও বিধবাসকলৰ কল্যাণৰ কামত সক্ৰিয়ভাৱে জড়িত আছিল। কাৰ্ভেই তেওঁৰ প্ৰথমা পত্নীৰ বিয়োগৰ পাছত এগৰাকী বিধবাক বিয়া কৰাইছিল। ১৭১৫ চনত বৃটিছ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল জন শ্বোৰে নৱজাত কন্যা সন্তানৰ হত্যাক বে-আইনী বুলি ঘোষণা কৰিছিল। ব্ৰাহ্ম সমাজ, আৰ্য সমাজ আৰু প্ৰাৰ্থনা সমাজে অতীতত মহান বুলি উচ্চ প্ৰশংসা লাভ কৰা বহুতো কু-প্ৰথা ৰোধ কৰাত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লৈছিল। এইবোৰ কাৰণতে এই সংগঠনবোৰক ভাৰতৰ সংস্কাৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ একোটা লাইখুঁটা বুলি গণ্য কৰা হয়।

ভাৰতৰ ইতিহাসে স্মৰণীয় কৰি ৰখা গুৰুত্বপূৰ্ণ মহিলা হ'ল জ্যোতিবা ফুলে আৰু সাবিত্ৰী বাঈ ফুলে। দুয়োগৰাকী মহিলাই সমাজত নাৰীৰ প্ৰস্থিতি উন্নত কৰিবলৈ, নীহকুলীয়া আৰু উপান্ত শ্ৰেণীৰ লোকৰ উন্নতিৰ হকে নিঃস্বাৰ্থভাৱে কাম কৰিছিল। তেওঁলোকে আনকি ১৮৪৮ চনতেই প্ৰথম বালিকা বিদ্যালয় স্থাপন কৰিছিল। সাবিত্ৰী বাঈ ফুলেই বিদ্যালয়লৈ অহা ছোৱালীখিনিক পঢ়ুওৱাৰ দায়িত্ব লৈছিল। ১৮৫৪ চনত জ্যোতিবা ফুলেই বিধবা আৰু শিশুৰ বাবে এখন অনাথ আশ্ৰমো স্থাপন কৰিছিল। ভাৰতীয় সমাজ আৰু ভাৰতীয় মহিলাৰ জীৱনলৈ পৰিৱৰ্তন কঢ়িয়াই অনাক জ্যোতিবা আৰু সাবিত্ৰী বাঈৰ মহৎ অৱদানৰ কথা ইতিহাসে শ্ৰদ্ধাৰে সোঁৱৰে।

এই যুগৰ আন এগৰাকী স্বনামধন্যা নেত্ৰী আছিল পণ্ডিতা ৰমাবাঈ। সংস্কৃতত থকা অগাধ ব্যুৎপত্তিৰ বাবে তেওঁক পণ্ডিতা, সৰস্বতী আদি শিৰোনামেৰে বিভূষিত কৰা হৈছিল। নাৰী আৰু শিশুৰ শিক্ষা, পৰিয়ালে ত্যাগ কৰা বিধবাৰ পুনৰ সংস্থাপন আদি কামত ৰমাবাঈৰ সক্ৰিয় অৱদান চিৰস্মৰণীয়। তেওঁ সমাজত নাৰীৰ জীৱন আৰু অৱস্থা উন্নত কৰাৰ কামত জীৱন উচৰ্গা কৰিছিল।

ভাৰতৰ প্ৰথমখন মহিলা মহাবিদ্যালয় ১৮৬২ চনত ক'লকাতাত স্থাপন কৰা হৈছিল। এই কাৰ্যত ব্ৰাহ্ম সমাজৰ কৰ্মীসকলৰ ভূমিকা আছিল সবাতোকৈ স্মৰণীয়। এই মহাবিদ্যালয়খনে ভাৰতত নাৰী আন্দোলনৰ এক মাইলৰ খুঁটিৰূপে কাম কৰিছিল। ১৮৭৮ চনত নাৰী সবলীকৰণৰ লক্ষ্যেৰে নাৰী শিক্ষাৰ নতুন দুৱাৰ মুকলি কৰিবলৈ বেথুন ক'লেজ স্থাপন কৰা হৈছিল। ১৮৮৩ চনত এইখন কলেজৰে ছাত্ৰী কাদম্বিনী বাসু আৰু চন্দ্ৰমুখী বাসুৱে ভাৰতৰ প্ৰথম মহিলা স্নাতক হোৱাৰ কৃতিত্ব অৰ্জন কৰিছিল।

ঈশ্বৰচন্দ্ৰ বিদ্যাসাগৰে খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলৰ সহায়ত ৫০ খনতকৈও অধিক বালিকা বিদ্যালয় স্থাপন কৰিছিল। মিছনেৰীসকলৰ পত্নীসকলেও ভাৰতত স্ত্ৰী শিক্ষা প্ৰসাৰত সক্ৰিয় সহযোগ আগবঢ়াইছিল। ১৮৮২ চনত ভাৰতলৈ অহা হাণ্টাৰ কমিছনেও স্ত্ৰী শিক্ষাৰ প্ৰসাৰত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লৈছিল। কমিছনে আগবঢ়োৱা পৰামৰ্শ কেইটামান হ'ল—

- চৰকাৰে ল'ৰা আৰু ছোৱালী উভয়ৰে বাবে স্থাপন কৰা বিদ্যালয়বোৰৰ বাবে সমান পৰিমাণৰ ধন অনুদান হিচাপে আগবঢ়োৱা উচিত।
- ছোৱালীক শিক্ষাদান কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি শিক্ষা বিনামূলীয়া কৰি তোলা উচিত।
- দূৰণিবটীয়া অঞ্চলৰ পৰা অহা ছোৱালীৰ বাবে আবাস প্ৰতিষ্ঠা কৰা আৰু দুখীয়া পৰিয়ালৰ সন্তানৰ বাবে জলপানিৰ ব্যৱস্থা কৰা উচিত।
- অৱশ্যে ল'ৰা আৰু ছোৱালী উভয় বিদ্যালয়ৰে পাঠ্যক্ৰম একে হোৱা উচিত।

১৯২৯ চনৰ ২৮ ছেপ্তেম্বৰত ৰায়বাহাদুৰ হৰিবিলাস সাৰদাৰ উদ্যোগত সাৰদা আইনখন গৃহিত কৰা হৈছিল। আইন অনুসৰি ছোৱালী আৰু ল'ৰাৰ বিবাহৰ উপযুক্ত বয়স বৃদ্ধি কৰি ক্ৰমে ১৪ আৰু ১৮ বছৰ কৰা হৈছিল। এই আইনখনক ভাৰতত মহিলাৰ সামাজিক স্থিতি সুদৃঢ় কৰাৰ এক মাইলৰ খুঁটি বুলি গণ্য কৰা হয়। ইয়াৰ পাছতেই ১৯৩৮ চনত হিন্দু মহিলাৰ সম্পত্তিৰ অধিকাৰ আইন (একাদশ)খন গৃহিত কৰা হৈছিল।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১১ ঃ ১৮৫৭ চনত বৃটিছৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধত লিপ্ত হোৱা সাহসী ভাৰতীয় নাৰীগৰাকীৰ নাম কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ১২ ঃ এনি বেচান্তৰ উদ্যোগত প্ৰকাশিত হোৱা বাতৰি কাকত দুখনৰ নাম কি?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ১৩ ঃকেতিয়া আৰু কোনে বিধবাৰ পুনৰ্বিবাহ আইনখন গৃহিত কৰিছিল?

.....

.....

৮.৬ বিভিন্ন যুগৰ লিংগকেন্দ্রিক সম্পর্ক

'লিংগ সম্পর্ক' (Gender Relation)ৰ বিষয়ে জনাৰ আগতে 'লিংগ' (Gender) অভিধাটোৰ অর্থ বুজি পাব লাগিব। ইংৰাজী 'Gender' শব্দটোৰ মূল হ'ল ফৰাছী শব্দ 'Genese' আৰু গ্রীক্ শব্দ 'Gene'। ইয়াৰ অর্থ হ'ল পুৰুষসুলভতা আৰু নাৰীসুলভতাৰ সৈতে জড়িত এলানি বৈশিষ্ট্য আৰু পার্থক্য। লিংগ বুজোৱা ইংৰাজী শব্দ 'Sex' আৰু 'Gender'ৰ মাজত সামান্য পার্থক্য আছে। 'Sex' শব্দটোৱে প্রাণীৰ জৈৱিক দশা এটা বুজায়। 'Gender' শব্দটো মনোবিজ্ঞান অথবা সাংস্কৃতিক দিশৰ সৈতে জড়িত। অধ্যয়নৰ পৰা গম পোৱা গৈছে যে লিংগৰ মনোবৈজ্ঞানিক অথবা সাংস্কৃতিক অর্থটোহে নাৰী সামাজিক বৈষম্যৰ বলি হোৱাৰ মূল কাৰণ। অর্থটোৱে পুৰুষসুলভ আৰু নাৰীসুলভ বৈশিষ্ট্যবোৰৰ গণনা বুজায়। ভাৰতীয় সমাজত নাৰীক পুৰুষৰ তুলনাত দুর্বল বুলি ভবা হয়। ল'ৰা সন্তান জন্মাৰ সময়ত আনন্দ আৰু কন্যা সন্তান জন্মাৰ সময়ত শোক প্রকাশ কৰা হয়। ল'ৰা আৰু ছোৱালীৰ পোছাক বেলেগ বেলেগ ধৰণৰ হয়। ল'ৰাতকৈ ছোৱালীয়ে শিক্ষা লাভৰ সুযোগ কম পায়। মাক-দেউতাকে ছোৱালীক কঠোৰ নিৰীক্ষণৰ মাজেৰে ডাঙৰ-দীঘল কৰে আৰু ছোৱালীৰ দৈনন্দিন জীৱনত বহুতো বাধা-নিষেধ আৰোপ কৰে। এজনী ছোৱালীক কেতিয়াও ল'ৰাৰ সমান গুৰুত্ব আৰু স্বাধীনতা দিয়া নহয়। সমাজভেদে নাৰী নানা ধৰণৰ সামাজিক বৈষম্যৰ বলি হয়। এইবোৰৰ ভিত্তিতেই ক'ব পাৰি যে 'Gender' জৈৱিক নহয়, এটা সমাজ-সাংস্কৃতিক অভিধাহে। ই এক মানৱ সৃষ্ট ধাৰণা। ই সবলৰ তুলনাত দুর্বলসকলৰ বৈশিষ্ট্য দাঙি ধৰে।

ভাৰতত প্রতিটো যুগতে 'লিংগ সম্পর্ক'ৰ দিশটো যথেষ্ট দুর্বল ৰূপত ধৰা পৰে। ৰজা-ৰাণীৰ শাসন প্রচলিত থকা সময়ছোৱাৰ অৱস্থা অধ্যয়ন কৰিলে লিংগ বৈষম্যৰ প্রমাণ হিচাপে পর্দা প্রথাৰ কথা ওলাই পৰে। প্রতিটো যুগতেই নাৰীয়ে এনে বহু নীতি-নিয়ম অনুসৰণ কৰি আহিছে যিবোৰ পুৰুষে নির্ধাৰণ কৰি দিয়ে। নাৰীয়ে কেতিয়াও পুৰুষৰ দৰে মুকলিমুৰীয়াকৈ ঘূৰিব নোৱাৰে। নাৰীক দুর্বল আৰু পুৰুষক শক্তিশালী বুলি ধৰি লোৱাৰ ফলত নাৰীক সুৰক্ষা প্রদান কৰাটো পুৰুষসকলৰ দায়িত্ব বুলি গণ্য কৰা হয়। নাৰীক বান্ধোনত ৰাখিবলৈ, দমন কৰিবলৈ, কণ্ঠৰোধ কৰিবলৈ এনে নিয়মবোৰ পূর্বৰে পৰা প্রচলিত হৈ আছে। ইতিহাসেও খুব কমেইহে নাৰীৰ কথা কয়। ইতিহাসপ্রসিদ্ধ নাৰীসকলৰ বেছিভাগেই হয় অসাধাৰণ গুণসম্পন্না নহয় কোনো ৰাজপৰিয়াল অথবা অভিজাত শ্রেণীটোৰ সদস্যা। দুখীয়া অথবা সাধাৰণ শ্রেণীৰ মহিলাৰ সামাজিক অৱস্থা আজিও একেই আছে। এইচাম মহিলাই আজিও সকলো ধৰণৰ সামাজিক বৈষম্য আৰু নিষ্ঠুৰতাৰ সন্মুখীন হৈ আহিছে।

আজিলৈকে নাৰীয়ে নিজ অধিকাৰ আৰু স্বাধীনতাৰ বাবে যুঁজি আহিছে। অতীতৰে পৰা নাৰীৰ কণ্ঠক দমাই ৰখা হৈছে। কিন্তু বর্তমানৰ সচেতন আৰু শিক্ষিতা নাৰী সমাজে এনে দমনৰ বিৰুদ্ধে সোচ্চাৰ হৈ উঠিছে। অতীতৰ তুলনাত যথেষ্ট পৰিৱর্তন ঘটিছে যদিও আৰু বহুখিনি পৰিৱর্তন ঘটিবলৈ এতিয়াও বাকী আছে। নাৰীৰ বাবে ই এক সুদীর্ঘ আৰু অবিৰত

সংঘর্ষ। কাৰণ সতী, বাল্যবিবাহ আদিৰ দৰে কু-প্রথাবোৰ নাইকিয়া হ'ল যদিও লিংগ সমতা স্থাপন হ'বলৈ এতিয়াও বাকী। অধিকাংশ ভাৰতীয় সমাজে আজিও ছোৱালীতকৈ ল'ৰা সন্তানহে বিচাৰে। ভাৰতৰ বিভিন্ন প্রান্তত যৌতুক প্রথা এতিয়াও প্রচলিত। ইয়াৰ বাবে বহুতো পৰিয়ালে ছোৱালীক উচ্চ শিক্ষা লাভৰ সুবিধা নিদি সোনকালে বিয়া দিয়াৰ চেষ্টা চলায়। সমাজত উদ্বেগজনকভাৱে নাৰী সৰবৰাহ, বলাৎকাৰ, যৌন নিপীড়নৰ ঘটনা বৃদ্ধি পাইছে। ভাৰতীয় সমাজবোৰ কাহানিও সমান নাছিল। হাজাৰ হাজাৰ বছৰ ধৰি নাৰী দমন, অপমান, শোষণ আৰু মানৱীয় মর্যাদা উলংঘনকাৰী কার্যৰ বলি হৈ আহিছে। বহুখিনি পৰিৱর্তন আহিছে কিন্তু আৰু বহুখিনি হ'বলৈ বাকী আছে। ইয়াৰ বাবে অবিৰত সংগ্রামেৰ প্রয়োজনীয়তা আছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১৪ ঃ **লিংগ মানে কি ?**

.....

.....

প্রশ্ন নং ১৫ ঃ **নাৰীৰ ওপৰত চলা বৈষম্যৰ মূল হিচাপে 'লিংগ'ক জগৰীয়া কৰাৰ কাৰণ কি ?**

.....

.....

৮.৭ নাৰী সবলীকৰণ

সমাজৰ নতুন সংজ্ঞা দাঙি ধৰিবলৈ নাৰী সবলীকৰণক এক অতি গুৰুত্বপূর্ণ বিষয় বুলি গণ্য কৰা হয়। নাৰী সবলীকৰণ মানে হ'ল নাৰীক শিক্ষা আৰু আর্থিক সুৰক্ষাৰে শক্তিশালী কৰি তোলা। শিক্ষিতা নাৰীয়ে নিজৰ জীৱিকা নিজেই উপার্জন কৰিব পৰা হয়। এই কথাটোৱে তেওঁক আর্থিক দিশেৰে সবল কৰি তোলে। নাৰী সবলীকৰণৰ ধাৰণাটোৰ সৈতে জড়িত বিভিন্ন প্রকল্পৰ কাম আৰম্ভ হৈছে। আত্ম সহায়ক গোট গঠনৰ দৰে সৰু সৰু প্রকল্পবোৰৰ দ্বাৰা নাৰীক আর্থিকভাৱে সবল কৰি তুলিব পৰা বিভিন্ন কাম-কাজে যথেষ্ট সফলতা লাভ কৰিছে। এনে ধৰণৰ প্রকল্পবোৰত মহিলাসকলে বিশেষকৈ কোনো এক স্থানৰ থলুৱা মহিলাসকলে কেইমাহমানৰ বাবে নিয়মীয়াকৈ কিছু টকা সঞ্চয় কৰে। তাৰ পাছত এই মূলধনখিনি কাৰোবাক প্রয়োজন অনুসৰি ধাৰলৈ দিয়া হয়। জমা ৰখা পুঁজি গোটৰ সদস্যাসকলক নাইবা গাঁৱৰ আন কাৰোবাক প্রয়োজনৰ সময়ত ধাৰ দিব পাৰি। ইয়াৰ বিনিময়ত কিছু পৰিমাণে সুত লোৱা হয়। ভাৰততে বহুতো আত্ম সহায়ক গোটে বেংকৰ সৈতে সংলগ্ন হৈ ক্ষুদ্র ঋণ প্রণালীটো আগবঢ়াই নিছে।

অনা চৰকাৰী সংস্থা বোৰে প্রথমে আত্ম সহায়ক গোট স্থাপন কৰিছিল। ইয়াৰ মূল কাৰণ আছিল দৰিদ্রতা আঁতৰ কৰা কিন্তু বর্তমান এনে গোটবোৰক নাৰী সমাজক সবল কৰাৰ

এক আহিলা হিচাপে লোৱা হয়। ইয়াৰ উপৰি এনে গোটবোৰে সমাজৰ দুখীয়া শ্ৰেণীৰ লোকসকলৰ নেতৃত্ব দিব পৰা গুণ, বিদ্যালয়ত সন্তানৰ নামভৰ্তিৰ বাবে প্ৰয়োজন হোৱা সজাগতাৰ বৃদ্ধি, পৰিপুষ্টি জন্ম নিয়ন্ত্ৰণৰ শিক্ষা প্ৰদান আদিৰ দৰে কামবোৰো কৰে। আত্ম সহায়ক গোটবোৰ সাধাৰণতে নাবার্ডৰ সৈতে জড়িত। নাবার্ডে গোটবোৰক ক্ষুদ্ৰ প্ৰকল্প আৰম্ভ কৰি কিছু লাভ আহৰণৰ বাবে ঋণ প্ৰদান কৰে। নাবার্ডৰ অধ্যয়ন অনুসৰি ভাৰতত প্ৰায় ২০২০০০০ আত্ম সহায়ক গোট আছে। ইয়াত ৩৩০০০০০ সদস্য জড়িত হৈ আছে। আত্ম সহায়ক গোট হ'ল দুখীয়া আৰু নাৰী সমাজক সবল কৰি তুলিব পৰা সৰু উদাহৰণ। বৰ্তমান সময়ত আমাৰ দেশত নাৰীৰ উন্নয়নক বাস্তৱ ৰূপ দিবলৈ চৰকাৰ আৰু অনা-চৰকাৰী সংস্থাসমূহে বিভিন্ন প্ৰকল্পৰ কাম চলাই আছে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১৬ ঃ**নাৰী সবলীকৰণ মানে কি ?**

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ১৭ ঃ **আত্ম সহায়ক গোট মানে কি ?**

.....

.....

৮.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতীয় সমাজ প্ৰধানতঃ পিতৃপ্ৰধান সমাজ।
- নাৰীক কেতিয়াও পুৰুষৰ সমাজ বুলি ভবা নহয়।
- নাৰীৰ উত্তৰাধিকাৰী সূত্ৰে সম্পত্তি লাভৰ কোনো অধিকাৰ নাই।
- ভাৰতীয় সমাজত বহু যুগ ধৰি সতী আৰু বাল্য বিবাহ প্ৰথা প্ৰচলিত আছিল।
- বৈদিক যুগত নাৰীক বেদ অধ্যয়ন কৰিবলৈ দিয়া হোৱা নাছিল।
- প্ৰাচীন যুগৰ দুগৰাকী বিদূষী মহিলা আছিল গাৰ্গী আৰু মৈত্ৰেয়ী।
- বৌদ্ধধৰ্মই বহুদিন পাছতহে ইয়াৰ সংঘ ব্যৱস্থাত ভিক্ষুণীসকলক স্থান দিছিল।
- নাৰী ভিক্ষুণীৰ বাবে ভিক্ষুণী সংঘ স্থাপন কৰা হৈছিল।
- মধ্যযুগৰ ভাৰতত ইছলাম আছিল সবাতোকৈ প্ৰভাৱশালী ধৰ্ম। হিন্দু সমাজৰ দৰে মুছলমান সমাজো আছিল পিতৃপ্ৰধান। মুছলমান সমাজে কঠোৰভাৱে পৰ্দা প্ৰথা মানি চলিছিল।
- ৰেজিয়া চুলতান আছিল দিল্লীৰ সিংহাসনত বহু প্ৰথম মহিলা।

- মধ্যযুগৰ আন দুগৰাকী শিক্ষিতা আৰু বুদ্ধিমতী নাৰী আছিল গুলবদন বানু বেগম আৰু নূৰজাহাঁ।
- তাৰাবাঈ আছিল এগৰাকী সুদক্ষ মাৰাঠী শাসক। তেওঁ যুদ্ধতক মোগলসকলক পৰাস্ত কৰিছিল।
- মধ্যযুগত গণিকা বৃত্তিৰ বহুল প্ৰচলন আছিল। মোগল সম্ৰাটসকলে বিশাল হাৰেমৰ তদাৰক কৰিছিল।
- ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহক স্বাধীনতাৰ প্ৰথণ ৰণ আৰু 'চিপাহী বিদ্ৰোহ' নামেৰে জনা যায়।
- ১৮৮৫ চনত ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছিল।
- ১৯০৫ চনত বংগ বিভাজন ঘটিছিল।
- স্বাধীনতা আন্দোলনত নাৰীয়ে সক্ৰিয় অংশগ্ৰহণ কৰিছিল। আন্দোলনৰ দুগৰাকী অগ্ৰণী নেত্ৰী আছিল সৰোজিনী নাইডু আৰু এনি বেচান্ত।
- ১৮২৯ চনত উইলিয়াম বেণ্টিংকে সতী প্ৰথাক অবৈধ ঘোষণা কৰিছিল। প্ৰথাটোৰ বিলোপ সাধন কৰিবলৈ ৰাজা ৰামমোহন ৰায়ে অশেষ কষ্ট কৰিছিল।
- ১৭৯৫ চনত বৃটিছ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল জ'ন শ্ৰোৰে নৱজাত কন্যা সন্তানৰ হত্যা অবৈধ ঘোষণা কৰিছিল। ভাৰতীয় সমাজে প্ৰাচীন যুগৰে পৰা উচ্চ সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰি অহা বহুতো প্ৰথা নিষিদ্ধ কৰাত ব্ৰাহ্ম সমাজ, আৰ্য সমাজ আৰু প্ৰাৰ্থনা সমাজে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিছিল।
- দুখীয়া, নীহকূলীয়া নাৰী আৰু অভাৰী শ্ৰেণীৰ কল্যাণৰ কামত জড়িত হোৱা কেইগৰাকীমান মহিয়সী নাৰী হ'ল জ্যোতিবা ফুলে, সাবিত্ৰী বাঈ ফুলে আৰু পণ্ডিতা ৰমাবাঈ।
- মহাত্মা গান্ধীয়েও নাৰী সবলীকৰণৰ হকে কাম কৰিছিল।
- লিংগ বুজোৱা ইংৰাজী শব্দ 'Sex'ৰ অৰ্থ প্ৰাণীদেহৰ জৈৱিক বৈশিষ্ট্যৰ সৈতে আৰু 'Gender'ৰ অৰ্থ মনোবিজ্ঞান অথবা সাংস্কৃতিক দিশৰ সৈতে জড়িত। নাৰীৰ বিৰুদ্ধে চলা সকলো বৈষম্যৰ আঁৰৰ মূল কাৰণ হ'ল লিংগৰ মনোবৈজ্ঞানিক অথবা সাংস্কৃতিক দিশটো। কাৰণ এই দিশটোৰে ব্যক্তিৰ পুৰুষসুলভতা আৰু নাৰীসুলভতাৰ গণনাৰ ওপৰত আধাৰিত।
- সমাজৰ সংজ্ঞা পুনৰ নিৰ্ধাৰণ কৰাত নাৰী সবলীকৰণে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা ল'বলৈ আৰম্ভ কৰিছে। নাৰী সবলীকৰণৰ সাধাৰণ অৰ্থ হ'ল শিক্ষা আৰু আৰ্থিক সুৰক্ষা প্ৰদানৰ জৰিয়তে মহিলাক শক্তিশালী কৰি তোলা।
- নাৰীক সবল কৰি তোলা আৰু তেওঁলোকৰ মাজত নেতৃত্ব দিব পৰা গুণ বিকশাই তোলাত আত্ম সহায়ক গোটবোৰে প্ৰশংসনীয় কাম কৰি আছে।

৮.৯ অধিক জানিবলৈ

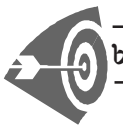
১) Chandra, Bipan: *India's Struggle for Independence 1857-1947*, New Delhi, 1989.

২) Chandra Satish: *Medieval India: from Sultanate to the Mughals,* Har-Anand Publications, New-Delhi, 1997.

৩) Chopra,P.N, B.N Puri and M.N Das: *A Social, Cultural and Economic History of India,* Macmillan Publishers, New Delhi, Voll 3. 1995.

৪) Desai Neera & Krishnaraj Maithreyi: *Women in Society in India,* Ajanta Publications, Delhi, 1987.

৫) Singh, Upinder: *A History of Ancient and Early India: from Stone age to the 12th century*, Pearson Longman, New Delhi, 2008.

৮.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ পিতৃপ্ৰধান সমাজ ব্যৱস্থা মানে হ'ল পৰিয়ালবোৰ একো একোগৰাকী পুৰুষৰ পৰিচালনাৰে চলা ব্যৱস্থা। পৰিয়ালৰ মুৰব্বী পুৰুষজনৰ হাতত সকলো ধৰণৰ সিদ্ধান্ত ল'ব পৰা অথবা ৰাজনৈতিক নেতৃত্ব দিয়াৰ প্ৰধান ক্ষমতা ন্যস্ত থাকে।

২নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বৈদিক যুগৰ গ্ৰন্থবোৰে দাবী কৰা অনুসৰি সেই যুগত নাৰীৰ সামাজিক অৱস্থা উন্নত আছিল।

৩নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৮২৯ চনত সতী প্ৰথা বিলোপ কৰা হৈছিল।

৪নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতীয় সমাজক ভাগ কৰা উপাদানবোৰ হ'ল— পদমর্যাদা, লিংগ আৰু জাতি-বর্ণ।

৫নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্ৰাচীন যুগত মাটিৰ উৰ্বৰতাৰ সৈতে জড়িত জনপ্ৰিয় উপাসনা পন্থাটো আছিল 'মাতৃদেৱী'ৰ উপাসনা।

৬নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ 'থেৰিগাথা' হ'ল বৌদ্ধ ভিক্ষুণীসকলে লিখা ৭২টা কবিতাৰ এক সংকলন।

৭নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১২০৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ পৰা ১৫২৬ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ চুলতানসকলৰ শাসন চলিছিল।

৮নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰেজিয়া চুলনাত আছিল দিল্লীৰ সিংহাসনত বহা প্ৰথমগৰাকী মহিলা শাসক।

৯নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ বহুপত্নী বিবাহ প্ৰথা হ'ল একেজন পুৰুষে একাধিক নাৰীক বিয়া কৰাব পৰা নিয়ম।

১০নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ জৌহৰ হ'ল একপ্ৰকাৰৰ সমূহীয়া আত্মহত্যা। মধ্য ৰাজপুতানা ৰাজ্যৰ ৰাজপূত নাৰীয়ে নিজ সতীত্ব বচাই ৰাখিবলৈ এনে প্ৰথাৰে মৃত্যুবৰণ কৰিছিল।

১১নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৮৫৭ চনত বৃটিছৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধত লিপ্ত হোৱা সাহসী ভাৰতীয় নাৰীগৰাকী হ'ল ৰাণী লক্ষ্মীবাঈ।

১২নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ এনি বেচান্তৰ উদ্যোগত প্ৰকাশিত হোৱা বাতৰি কাকত দুখনৰ নাম হ'ল 'দ্য কমনৱেলথ্' আৰু 'দ্য নিউ ইণ্ডিয়া'।

১৩নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৮৫৬ চনত লৰ্ড ডেলহাউচীয়ে বিধবাৰ পুনৰ্বিবাহ আইনখন গৃহিত কৰিছিল।

১৪নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ লিংগ মানে হ'ল পুৰুষসুলভ আৰু নাৰীসুলভ বৈশিষ্ট্যৰ গণনাৰ ভিত্তিত ব্যক্তিক ভাগ কৰা এটা মনোবৈজ্ঞানিক অথবা সাংস্কৃতিক অভিধা।

১৫নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ নাৰীৰ ওপৰত চলা বৈষম্যৰ মূল হিচাপে 'লিংগ'ক জগৰীয়া কৰাৰ কাৰণ হ'ল এই ধাৰণাটোৰ পুৰুষসুলভতা আৰু নাৰীসুলভতাৰ গণনাৰ সৈতে থকা সম্পৰ্ক।

১৬নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ নাৰী সবলীকৰণৰ সাধাৰণ অৰ্থ হ'ল শিক্ষা আৰু আৰ্থিক সুৰক্ষা আগবঢ়াই নাৰীক শক্তিশালী কৰি তোলা কাৰ্য।

১৭নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ আত্ম সহায়ক গোট মানে হ'ল অনা-চৰকাৰী সংস্থাৰ বৈশিষ্ট্য থকা এনে কিছুমান গোট যিবোৰে নাৰী আৰু দুখীয়া লোকক সবল কৰি তোলাৰ উদ্দেশ্যেৰে কাম কৰে।

৮.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ ঋক্‌বেদত নাৰীয়ে লিখা প্ৰাৰ্থনা গীতিবোৰৰ অনুপাতটো কি?

প্ৰশ্ন ২ ঃ হাণ্টাৰ কমিছন কেতিয়া ভাৰতলৈ আহিছিল আৰু কমিছনৰ মুখ্য উদ্দেশ্য কি আছিল?

(খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ বৌদ্ধ ধৰ্ম আৰু নাৰী সম্পৰ্কে এটি চমুটোকা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ নাৰী সবলীকৰণ কি?

(গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ মধ্যযুগত নাৰীৰ সামাজিক প্ৰস্থিতি আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ পিতৃপ্ৰধান সমাজ ব্যৱস্থা আৰু লিংগৰ সংজ্ঞা দাঙি ধৰক। বিভিন্ন যুগৰ ভাৰতত লিংগ সম্পৰ্কৰ স্থিতি কেনেকুৱা আছিল আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ স্বাধীনতা আন্দোলনত নাৰীৰ অংশগ্ৰহণৰ বিষয়টো আলোচনা কৰক। লগতে এই ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ ভূমিকা, জনপ্ৰিয় ব্যক্তিত্ব আৰু সমাজত চলা সাংস্কৃতিক আন্দোলনৰ বিষয়েও আলোচনা কৰক।

*** ***** ***

প্রসঙ্গ পুথি

1. Bhushan.Vidya,Sachdeva.D.R, “An Introduction to Sociology”; Kitab Mahal Publishers;New Delhi.
2. Basha.Chand.P (2016), “Sociology basic concepts”; Raj Publications.
3. Chandra, Bipan: *India’s Struggle for Independence 1857-1947*, New Delhi, 1989.
4. Chandra Satish: *Medieval India: from Sultanate to the Mughals,* Har-Anand Publications, New-Delhi, 1997.
5. Chopra,P.N, B.N Puri and M.N Das: *A Social, Cultural and Economic History of India,* Macmillan Publishers, New Delhi, Voll 3. 1995.
6. Desai Neera & Krishnaraj Maithreyi: *Women in Society in India,* Ajanta Publications, Delhi, 1987.
7. L.P. Vidyarthi and B.K. Rai : The Tribal Culture of India, Concept, Delhi
8. Milton Singer : Structure and Change in Indian Society B.S. Cohn (ed) (Chapter 14 & 17), Rawat, Delhi, Jaipur
9. Nadeem Hasnain : Tribal India, Prakashan Delhi.
10. Patricia Uberoi : Family, Kinship & Marriege, Oxford, Delhi
11. Sharma K.L.(1986): Essays in Social Stratification, Jaipur, Rawat Publications.
12. Srinivas.M.N., (1962), “Caste in modern India:And other essays”, Asia Publishing House.
13. Singh, Upinder: *A History of Ancient and Early India: from Stone age to the 12th century*, Pearson Longman, New Delhi, 2008.
14. Tumin, M.M. (1994): Social Stratification: The Forms and Functions of Inequality, New Delhi: PHI.